

УДК 351.85:334.722](477-25)«189/190»:930.253

І. П. ДУБОК*

**ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО
ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ КУЛЬТУРИ
(за документами Державного архіву м. Києва)**

На основі архівних джерел досліджено досвід публічно-приватного партнерства у формі оренди щодо утримання закладів культури у Києві наприкінці XIX – початку XX ст., зокрема театру М. Садовського у Троїцькому народному будинку.

Ключові слова: публічно-приватне партнерство; сфера культури; заклад культури; Державний архів м. Києва.

Співробітництво органів публічної влади з представниками бізнесу та громадянського суспільства забезпечує сталий розвиток країни та має давні традиції. Дослідження історичного досвіду публічно-приватного партнерства та аналіз конкретних реалізованих проєктів, придатних для впровадження у сучасних реаліях, сприятиме кращому розумінню механізмів залучення інвестицій, технічних інновацій, досвіду управління.

Історичний досвід публічно-приватного партнерства досліджували Д. Амунц¹, К. Безансон², А. Вихрян³, І. Дубок⁴, Ю. Кюлін⁵, Д. Матвєєв⁶, М. Матявіна⁷, М. Сазарес⁸ та інші. Так, французький вчений Ксав'є Безансон вивчав історію публічно-приватного партнерства, зокрема у Франції, у дослідженні «2000 років історії публічно-приватного партнерства для будівництва систем та об'єктів публічного користування»⁹, іспанський вчений Маркос Сазарес досліджував розвиток публічно-приватного партнерства в Іспанії¹⁰.

Втім, розгляду публічно-приватного партнерства у сфері культури приділялося недостатньо уваги. Зважаючи на те, що в Україні розвиток культури протягом тривалого часу не був визначений пріоритетом державної політики, ставлення до культури носило декларативний характер і відбувалося за принципом «другорядності» та «залишковості», дослідження конкретних історичних прикладів вдало реалізованих проєктів публічно-приватного партнерства у зазначеній галузі є актуальним.

Мета статті – дослідити за документами Державного архіву м. Києва вітчизняний історичний досвід публічно-приватного парт-

---

* Дубок Ірина Петрівна – кандидат наук з державного управління, начальник відділу інформації та використання документів Державного архіву м. Києва

нерства у сфері культури та можливість його застосування в сучасних реаліях.

За своєю сутністю публічно-приватне партнерство розглядається як форма взаємовідносин між публічною владою та приватними партнерами, що оформляються у вигляді договору та передбачають реалізацію і спільне фінансування суспільно значущих проєктів на довгостроковій основі з розподілом відповідальності, ризиків і винагород. Йдеться про надання послуг у сферах, що традиційно фінансуються з державного бюджету.

Відповідно до чинного законодавства України, зазначене партнерство застосовується у різноманітних сферах, серед яких – туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт; управління пам'ятками архітектури та культурної спадщини¹¹. Публічно-приватне партнерство може здійснюватися у формі концесії, оренди, пайової участі, аутсорсингу*, спільного управління тощо.

Публічно-приватне партнерство у формі оренди та концесійної угоди сформувався ще в період середньовіччя і використовувалося для будівництва та облаштування міст. У багатьох європейських країнах антрепренери** брали участь у будівництві доріг, мостів, каналів, дамб, освітлені вулиць, прибиранні сміття, доставці пошти, забезпеченні роботи оперних театрів.

У XVIII ст. органи публічної влади зіткнулися з необхідністю інфраструктурного забезпечення та владними обмеженнями щодо залучення приватних коштів у певні сфери діяльності. На думку іспанського дослідника М. Сазареса, XVIII ст. стало переломним моментом, коли узгоджувалися принципи і методи взаємодії між публічним і приватним секторами¹².

У XIX ст. почали укладатися угоди публічно-приватного партнерства в їхньому сучасному розумінні в Італії, Німеччині, Франції та інших західноєвропейських країнах¹³. Такі партнерські відносини поєднували в собі ознаки, які пізніше стали основою для проєктів публічно-приватного партнерства в сучасному розумінні:

- реалізація проєктів, які мають важливе суспільне значення для того чи іншого регіону;
- довготривалі відносини (від 5 до 50 років);
- визначення приватного партнера на конкурсних засадах, укладення договору в рамках публічно-приватного партнерства з переможцем конкурсу;

---

* Аутсорсинг (*англ.* outsourcing; *укр.* підрядництво – передавання компанії-єю частини її завдань або процесів стороннім виконавцям на умовах субпідряду.

** Антрепренер (*фр.* entrepreneur – підприємець) – підприємець, який організовує культурно-видовищні заходи. Власник, орендатор, утримувач театру, цирку і т. ін.

– внесення приватним партнером інвестицій в об'єкти партнерства відповідно до договору, укладеного в рамках публічно-приватного партнерства;

– право приватного партнера стягувати платню зі споживачів за користування послугами.

Розвиток другого етапу промислової революції перетворив цей історичний період на «золоте століття концесій» у сфері комунального господарства, будівництва залізничних, шосейних доріг тощо. На основі концесійної угоди у другій половині XIX ст. у Києві збудували централізований водопровід, провели міське освітлення, спорудили «міську залізницю» (трамвай), утримували заклади культури. Більшість передових на той час нововведень пов'язані з ім'ям видатного інженера А. Струве, про якого газета «Киевлянин» писала: «Струве, за загальним визнанням, спорудив собі віковичний пам'ятник [...] і ім'я його не забудеться в історії Києва та Південно-Західного краю»¹⁴.

У документах Державного архіву м. Києва зберігаються відомості, що наприкінці XIX ст. – початку XX ст. у Києві укладалися концесійні угоди та контракти оренди у сфері культури.

Так, у 1887 р. Київська міська управа уклала контракт із міським вчителем В. Липко-Парафієвським про виділення в орендне користування земельної ділянки на Подолі на 6,5 років із березня 1887 р. до вересня 1893 р. для будівництва загальнодоступного театру «Парфенов». В якості орендної платні підприємець був зобов'язаний своїм коштом облаштувати кам'яний тунель каналу вздовж орендованої ділянки. У контракті зазначалося, що споруда тимчасова і має бути знесена після закінчення дії угоди; репертуар театру повинен узгоджуватися з міською владою; визначалися: кількість загальнодоступних вистав (3 на тиждень), плата за вхідні квитки (від 5 коп. до 1,5 руб.), благодійні внески у розмірі 10% до різних благодійних установ Києва, можливість проводити вистави без благодійних внесків тощо.

Більшість умов контракту були ретельно продумані та запропоновані самим антрепренером. У висновку члена управи щодо можливості задовольнити прохання зазначається, що будівництво споруди, каналу, оздоблення фасаду має відбуватися під наглядом міського архітектора. Особливу увагу звернено на дотримання протипожежних заходів, а також на неможливість зміни вартості квитків без дозволу Київської міської управи¹⁵.

Іншим прикладом партнерства міської влади та приватного партнера є спорудження і подальше утримання культурного центру в м. Києві – Троїцького народного будинку (з 1930-х років цю будівлю займає Київський національний академічний театр оперети). Місцева громадська організація Товариства грамотності у 1899 р. запропонувала для розповсюдження культури та освіти серед народу та на честь 100-річ-

чя від дня народження російського поета О. Пушкіна збудувати новий культурний центр. Міський голова С. Сольський, який вирізнявся демократичними поглядами й відданістю справі благоустрою столиці, зацікавився пропозицією, і до кінця року Міська дума ухвалила постанову про безкоштовне відведення земельної ділянки на Троїцькій площі. Проте деякі члени Думи заперечували через те, що на площі знаходився Троїцький ринок, який приносив місту прибуток.

Губернський архітектор Г. Антоновський погодився безкоштовно розробити проект, а також здійснювати авторський нагляд за будівництвом. Підрядником виступила відома будівельна фірма Л. Гінзбурга, яка виконала роботи в кредит, а частину – безкоштовно. Вартість будівництва склала понад 100 тис. руб., не враховуючи коштів на оздоблення та придбання майна. Міністерство фінансів Російської імперії виділило 20 тис. руб., Губернський комітет піклування про народну тверезість призначив субсидію на 4 роки у розмірі 5 тис. руб. щорічно (завдяки підтримці генерал-губернатора М. Драгомирова, який був обраний почесним опікуном будівництва), власники деяких цегельних заводів віддали в фонд будівництва 100 тис. одиниць цегли. На оздоблення будівлі та придбання необхідного обладнання, завдяки авторитету голови Товариства грамотності, громадського діяча і педагога В. Науменка та голови будівельної комісії, професора історії І. Лучицького, вдалося отримати позику на пільгових умовах, а також залучити значні пожертвування. Зокрема, великі пожертви зробили відомі підприємці та меценати Лев Бродський (12 тис. руб. на оздоблення бібліотеки, 2 тис. руб. на будівництво), його брат цукрозаводчик Лазар Бродський (1 тис. руб.), С. Могилевцев (3 тис. руб.), підрядник Л. Гінзбург погодився безкоштовно прикрасити залу музею¹⁶ та інші.

Відразу після завершення будівництва восени 1902 р. глядацька зала та допоміжні приміщення почали здаватися в оренду: антрепренеру М. Бородаю (з 1 вересня 1902 р. до 16 жовтня 1905 р.), дворянам І. Горновському, В. Римському-Корсакову, антрепренеру І. Дуван-Торцовому (з 16 жовтня 1905 р. до 1 липня 1910 р.). Останній навесні 1907 р. права на оренду приміщення передав М. Садовському, відомому українському актору, режисеру та громадському діячу.

Після завершення першого терміну дії оренди М. Садовський звернувся до міської влади з проханням укласти новий контракт. У документах Київської міської управи йдеться про організацію торгів «на отдачу в арендное содержание театра в Народном Доме»¹⁷. Міський Голова Києва І. Дьяков не хотів подовжувати оренду трупі М. Садовського, але під натиском громадськості «на основании результатов закрытой баллотировки Дума определила: театр в Троицком Народном Доме сдать в аренду антрепренеру Н. К. Садовскому на условиях кондиций и за плату одиннадцать тысяч рублей в год» з 1 червня 1911 р.

до 1 червня 1916 р.¹⁸ Орендна плата вносилася рівними частинами по 2750 руб. 4 рази на рік: 1 вересня, 1 листопада, 1 січня та 1 квітня. Починаючи з 1912 р., М. Садовський мав сплачувати 375 руб. за влаштування сценічного регулятора, який після завершення строку оренди залишався місту.

Контракт між М. Садовським-Тобілевичем і Київською міською управою складався із 39 параграфів¹⁹. У користування М. Садовському, відповідно до особливого опису, надавалася сцена з усім обладнанням на ній, 7 вбиралень для акторів, глядацька зала з усіма меблями, кімната для приміщення каси, 3 кімнати в підвальному поверсі, чоловіча та жіноча вбиральні, кімната для декорацій, приміщення для вішаків (суч. гардеробна), сарай для складу декорацій. Не дозволялося змінювати призначення переданих приміщень, а також здійснювати перебудови без особливого на те дозволу Київської міської управи.

Під час проведення вистав надавалося право користуватися бічною залою для фойє, але не дозволялося влаштувати у приміщеннях буфети. Натомість, згідно з контрактом (§13), на всіх ярусах театру на видному місці М. Садовський зобов'язаний був установити резервуари з кип'яченою і фільтрованою водою та необхідний посуд для безоплатного публічного користування.

Приміщення театру опалювалися паром за рахунок Київської міської управи. Втім, за електрику, якою освітлювалася будівля театру, за окремим лічильником сплачував М. Садовський. Окрім цього, він мав подбати про заміну ламп розжарювання та вугілля в дугових ліхтарях, а також про запасне освітлення театру свічками на випадок припинення електричного освітлення під час проведення вистав. Повна відповідальність за пожежну безпеку «оть электрическаго тока и за всѣхъ служащихъ Садовскаго-Тобилевича при электрическихъ устройствахъ» покладалася на нього ж.

Київська міська управа залишала за собою право оглядати будівлю театру та все його майно «во всякое время» та вимагати від М. Садовського усунення виявлених недоліків.

Діяльність трупи та службовців театру регламентувалася правилами та інструкціями, затвердженими Київською міською управою. За порушення накладався штраф у розмірі до 15 руб.

Кожен службовець театру повинен був носити форму, затверджену Київською міською управою, мати при собі знак із номером, під яким він «состоить записаннымъ въ театрѣ», бути ввічливим до відвідувачів. Осіб, які не відповідали вимогам, М. Садовський мав за заявою Київської міської управи замінити на інших у триденний термін. Відповідно до § 12 контракту, Київська комісія, яка наглядала за діяльністю Троїцького народного будинку, затвердила для прислуги театру таку форму: «темномалиновый жупанъ, синіе шаровары и зеленый поясъ»²⁰.

Сезон у театрі Троїцького народного будинку тривав з 1-го вересня до 30 квітня включно і складався із першої (з 1-го вересня до останнього дня Масляної) та другої (з другого тижня Великого посту до 1 травня) частин сезону. Вечірні вистави в театрі починалися не пізніше восьмої години та закінчувалися не пізніше, ніж за півгодини до півночі. Антракти між діями тривали по 10 хв.

Відповідно до укладеного контракту (§14), у театрі ставилися «русские и малорусские пьесы и оперы», при цьому російські п'єси – обов'язково впродовж однієї з частин сезону на розсуд М. Садовського.

Кожного року за місяць до початку сезону потрібно було надавати перелік п'єс, які планувалося ставити на сцені театру. Список, з якого «будем вибирати п'єси для постановки в Городском Народном Домі», у 1912 р. складався із 115 п'єс²¹.

Таким чином Київська міська управа слідкувала за репертуаром театру, забороняючи окремі п'єси або не допускаючи їх на ранкових виставах. Нові п'єси, що не ввійшли до переліку, потрібно було узгоджувати з міською владою за 3 дні до попереднього анонсу. За постановку недозволеної Київською міською управою п'єси накладався штраф 100 руб., а при повторному порушенні міська влада залишала за собою право розірвати договір.

При постановці вистав на сцені театру Троїцького народного будинку М. Садовський приділяв значну увагу сценічним ефектам, декораціям, костюмам, що відповідали історичному періоду та характеру п'єси. Репертуар складався з багатьох історичних п'єс М. Старицького, М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, що мали великий успіх у публіки. Глядачі настільки сильно співчували героям вистав, що не могли утримуватися від вигуків. М. Садовський вимушений був поставити «наглядачів» з акторів, які заспокоювали емоційну публіку. Згодом глядачі звикли і «участі» у виставах не брали. Ходили легенди про спецефекти під час вистав, зокрема одного разу відтворена на сцені пожежа не на жарт налякала публіку²².

Впродовж другого терміну дії оренди М. Садовський перебудував та переобладнав приміщення: покращив освітлення, з'явилася рухома сцена, нова завіса, яку розписав художник І. Бурячок в українському стилі. Ціна за квиток у партер на недільну виставу становила 50 коп., а на балкон – 5 коп., що дозволяло відвідувати театральні постановки небагатим мешканцям робітничих районів столиці. Підвищувати ціни на квитки без особливого дозволу Київської міської управи не дозволялося, за винятком вистав за бенефісними цінами (не більше 12 вистав за сезон).

Порівняно невисока ціна за квитки та попит на вистави призводили до бажання деяких «підприємливих» осіб підзаробити на цьому. В архівних документах зберігається заява до Київської міської управи від 16 січня 1912 р. місцевого мешканця М. Звольського, який писав:

«Желая посмотреть объявленную на афишах по уменьшеннымъ цѣнамъ (отъ 10 до 50 коп.) пьесу «Сорочинскій Ярморокъ», я зашелъ 15 сего Января, передъ утреннимъ спектаклемъ, въ кассу театра Городского Народного Дома, чтобы купить билеты, но таковыхъ въ кассѣ уже не было.

Между тѣмъ, стоявшій тутъ же у кассы швейцаръ, въ формѣ, предлагалъ публикѣ билеты, причемъ за билетъ въ 35 коп. требовалъ 60 коп., которые мнѣ пришлось заплатить, такъ какъ билеты раскупались бойко. Нѣсколько постороннихъ молодыхъ людей, весьма подозрительной наружности, тутъ же, въ присутствіи швейцара, продавали больше дешевые билеты еще дороже, наприимѣръ: 15 коп. за 40 коп.

Сообщая объ этомъ, покорнѣйше прошу не признаеть ли Городская Управа возможнымъ принять мѣры къ прекращенію подобныхъ безобразій, принявъ во вниманіе, что уменьшенныя цѣны привлекають въ театръ бѣднѣйшую публику самыхъ отдаленныхъ частей города, которая приноситъ сюда свои трудовые гроши»²³. До своєї скарги заявник додав 3 придбані квитки. Київська міська управа направила лист до антрепренера М. Садовського з вимогою звільнити швейцара і надалі запобігати таким порушенням.

Театр Троїцького народного будинку надавав безкоштовні місця для посадових осіб, яким це належало за законом, та 5 місць у партері для Київської міської управи. 6 разів на рік упродовж сезону, окрім свят та 1 раз на масляному тижні, М. Садовський надавав безоплатно театр Київській міській управі для вистав, вечорів та читань. Витрати щодо освітлення театру під час таких вистав та репетицій до них сплачував антрепренер. Усі без виключення службовці театру та артисти, які брали участь у цих виставах, плату від Київської міської управи не отримували.

Театр Садовського успішно пропрацював у Києві 7 років: з 1907 р. до 1914 р. Під час Першої світової війни частину чоловіків-акторів забрали на фронт, решта допомагала збирати пожертви для солдатів.

Розгляд зазначеного досвіду показує, що завдяки плідній співпраці місцевої влади, бізнесу та громадянського суспільства вдалося не тільки звести будівлю, а й створити «Український інтелектуальний клуб»²⁴, до якого долучилася справжня еліта українського суспільства: С. Петлюра, О. Кошиць, В. Винниченко, Л. Курбас, М. Садовський, М. Заньковецька, М. Лисенко, К. Стеценко та багато інших. Цього не можна було б досягнути, якби у тогочасному суспільстві не існувало усталених традицій меценатства, які відновлюються й сьогодні, але в недостатній мірі.

У XIX – на початку XX ст. угоди між представниками місцевої влади та приватними інвесторами набували поширення у відповідь на швидке економічне зростання, викликане промисловою революцією.

Органи місцевого самоврядування прихильно ставилися до пропозицій підприємців інвестувати капітал, технологічні інновації і знання в розбудову інфраструктури Києва та передавали приватним інвесторам свої повноваження щодо виконання суспільно важливих послуг. Стабільна прозора державна політика стала гарантією успіху контрактів, зокрема у сфері культури.

---

¹ Амуңц Д. М. Концессионный механизм государственно-частного партнерства в сфере социально-культурной инфраструктуры: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Амуңц Дмитрий Иванович; Высшая школа приватизации и предпринимательства. Институт. Москва, 2006. 174 с. : ил.

² *Bezancón X.* 2000 ans d'histoire du partenariat public-privé pour la réalisation des équipements et services collectifs. Paris : Presses de l'école nationale des Ponts et chaussées, 2004.

³ *Вихрян А. П.* Концессия (исторический экскурс) // Вестник Минимущества России. 2003. № 1. С. 66–72.

⁴ *Дубок І. П.* Історичний досвід державно-приватного партнерства // Державне управління: теорія та практика. Київ: НАДУ, 2014. № 2. С. 4–11.

⁵ *Kühling J.* Public-private partnerships in Germany // Partenariats public-privé: Rapports du XVIIIe congrès de l'académie internationale de Droit comparé / Sous la direction de François Lichère. Bruxelles: Bruylant; Groupe De Boeck s. a., 2011. XV. P. 69–94.

⁶ *Матвеев Д. Б.* Государственно-частное партнерство: зарубежный и российский опыт. Санкт-Петербург: Наука, 2007. 171 с.

⁷ *Матявина М. В.* Государственно-частное партнерство: зарубежный опыт и возможности его использования в России: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.14 / Матявина Марианна Владимировна; Финансовая академия при Правительстве РФ. Москва, 2008. 184 с.

⁸ Casares Marcos A. Analisis del marco general, estado actual y perspectivas de las formulas de colaboraciyn publico-privada con especial referencia a la Comunidad de Castilla y Leyn //Estado actual y perspectivas de la colaboraciyn publico-privada / Consejo Econymico y Social de Castilla yLeyn. Valladolid, 2011. P. 35–215.

⁹ *Bezancón X.* Op. cit.

¹⁰ *Casares Marcos A.* Op. cit.

¹¹ Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (дата звернення: 30.11.2018).

¹² *Сазонов В. Е.* Государственно-частное партнерство: гражданско-правовые, административно-правовые и финансово-правовые аспекты : монография / предисл. д-ра юр. наук, проф. А. Б. Зеленцова. Москва: Кафедра административного и финансового права Российского ун-та дружбы народов, 2012. 492 с.

¹³ Частное финансирование коммунальных служб и отраслей инфраструктуры. Французский опыт / под ред. Клода Мартинана. Париж: Мин-во благоустройства территорий, строительства и транспорта, 1994. С 3.

¹⁴ *Олійник В.* Людина, яка «спорудила собі віковичний пам'ятник», але була благополучно забута киянами: [про інженера Аманда Єгоровича Струве (1835–1898)] // *Дзеркало тижня*. 2005. 28 трав. – 3 черв. (№ 20).

¹⁵ Держархів м. Києва (Державний архів м. Києва). Ф. № 163. Оп. № 4. Спр. 30.

¹⁶ *Кальницький М.* Троїцький народний будинок // *Янус. Нерухомість*. 1999. № 7. С. 12–13.

¹⁷ Держархів м. Києва. Ф. № 163. Оп. № 54. Спр. 97. Арк. 1.

¹⁸ Там само. Арк. 1зв.

¹⁹ Там само. Арк. 2–8.

²⁰ Там само. Арк. 24.

²¹ Там само. Арк. 104.

²² *Добривечер Л.* История Троицкого народного дома: от театра Садовского до Оперетты. URL: <https://www.interestny.kiev.ua/istoriya-troitskogo-narodnogo-doma-ot-t/> (дата звернення: 30.11.2018).

²³ Держархів м. Києва. Ф. № 163. Оп. № 54. Спр. 97. Арк. 60.

²⁴ *Добривечер Л.* Указ. соч.

On the basis of archival sources the experience of public-private partnership in the form of rent for the maintenance of institutions of culture in Kyiv from the late 19th century till the early 20th century was investigated, in particular the M. Sadovskyy theater in the Trinity People's House.

Key words: public-private partnership; the cultural sphere; institution of culture; State Archives of Kyiv City.